

Семантичний простір фланерства у французькій лінгвокультурі

Л. В. Клименко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Paper received 08.02.17; Accepted for publication 15.02.17.

Анотація. Статтю присвячено аналізу семантики феномену фланерства як особливого типу поведінки у міському середовищі, значущого французького соціокультурного явища XIX століття. Проведено семантичну інтерпретацію когнітивних ознак фланерства, змодельовано семантичний простір феномену, здійснено його представлення у вигляді пропозиційної структури.

Ключові слова: фланерство, фланер, міське середовище, семантична інтерпретація когнітивних ознак, пропозиційна структура, семантичний актант, семантичний предикат, семантичний простір.

"Rome est déchue de sa splendeur, la reine des cités a cédé sa couronne à Paris (...) qui a si bien remplacé Rome à la tête de l'univers!" [1, с. 7], - писав Гійом Аполінер про Париж, який, за словами поета, від початку XIX століття постав на чолі всесвіту. Ця заувага дає уявлення про вагомість французької метрополії, яка після французької революції 1830 року отримує статус світової столиці задоволень та розваг, що внаслідок знищення монархії виходять поза межі королівського двору та приватних салонів, а Париж стає осередком особливого способу буття, так званого *art de vivre à la française*. Відтепер "радість життя" концентрується на його бульварях і в пасажах [2], саме тоді фланерство стає впізнаваним типом соціальної практики у місті, сутність якої проявляється у характерній комунікативній поведінці людини - фланера, зазвичай вільного перехожого, який регулярно здійснює безладні, хаотичні за схемою променади, тиняється міським простором задля споглядання, спостереження за тим, що (або хто) привертає увагу, видається цікавим і захоплюючим [3]. Фланерство, яке ніколи не було офіційною формальною практикою, радше способом буття, виникло як реакція на втрату символічного ціннісного капіталу соціокультурних традицій режиму монархії і королівського двору, як намагання знайти заміщення, нове втілення цього надбання. В результаті в урбаністичних умовах нового, буржуазного суспільства відбувається зародження іншого типу аристократії, "*une nouvelle aristocratie – celle de la pensée, de la poésie, de l'intelligence... – réalisée dans le monde réel de la ville*" [7].

Осмилення феномену фланерства у французькій художній літературі XIX століття дає надзвичайно плідний матеріал для дослідження цього соціокультурного явища. На сторінках літературних творів фланер часто конкретизується як художній персонаж і стає узагальненим образом реальних історичних осіб, або ж вигаданим героєм. Роздуми фланера, результати його спостережень, деталі, вхоплені авторами творів з облич, манер, характерної поведінки - це відчута та осмислена реальність, закріплена в знаках, яка отримує втілення в художній образах. Багато тогочасних письменників, художників втілюють задуми у творах, звертаючись не тільки до сили художньої уяви, але й спираючись на життєвий досвід та власні спостереження. Так фланером був Оноре де Бальзак, який регулярно здійснював променади паризькими бульварами, одягнений у фрак не першої свіжості, погано підібраний жилет і з тростиною з набалдашником -

світським аксесуаром, незмінним атрибутом фланера. Окрім Бальзака фланерами були Альфред де Мюссе, Теофіль Готье, Шарль Бодлер, Стендаль, Гійом Аполінер, - тобто майже вся еліта паризької літератури XIX століття.

Специфіка фланерства як соціально-культурної практики XIX століття, особливості цього типу поведінки, викликали і продовжують викликати неабияке зацікавлення також й у дослідників-науковців, а феномен фланерства неодноразово ставав об'єктом наукової рефлексії історичного, літературознавчого, соціологічного, культурологічного тощо, спрямування [4-8]. Визначалося, що фланер поводить у відповідності до рольових приписів, а роль як загальна схема поведінки складає основу змісту його дій. За думкою В. Беняміна, який ввів ситуацію фланерства в аналіз культури як центральний концепт і символ сучасного міста [9], поняття фланерства виникло на позначення характерної поведінки поетів й інших інтелектуалів у місті: "*L'activité du flâneur consiste principalement à se balader et à traîner, à scruter les environs, mais également à analyser la modernité dans une perspective critique*" [8].

Якщо історичний і соціокультурний контексти фланерства дістали значної розробки у науковій рефлексії, а дослідники-літературознавці неодноразово розкривали художню значущість феномену на матеріалі творчості конкретних авторів, то досі фланерство не було **об'єктом** спеціального лінгвістичного дослідження. Це зумовило актуальність розвідки, **предметом** якої є особливості семантичних ознак фланерства, виявлених у мовному матеріалі художньої літератури і наукових текстах, присвячених фланерству. **Завданням** роботи визначено їхній аналіз і подальше упорядкування з метою моделювання семантичного простору феномену з формальних позицій за допомогою **методики** інтерпретації виявленої когнітивної інформації і розгортання семантичних ознак у межах **матеріалу** дослідження, яким слугували тексти творів О. де Бальзака, Г.Аполінера, Ш. Бодлера, Л. Юарта, а також тематичні наукові публікації.

Визначити семантичні характеристики дозволив метод пропозиційного моделювання, адже пропозиція як структура репрезентації знань про певну ситуацію або подію характеризується істинністю і несуперечливістю (має константний характер). У логіці, звідки термін був запозичений, пропозиція репрезентує семантичну константу, судження, що відповідає істинному стану справ у світі дійсності і не містить внут-

рішньої суперечливості. У лінгвістиці пропозиція стала ототожнюватися з простими семантичними структурами: реченням, або логічним судженням. Ю. Караулов наголошував на універсальності пропозиційної структури як елементу всіх ментальних процесів. Зі становленням когнітивної лінгвістики пропозиція набуває статусу мисленнєвого аналога (прообразу) певної ситуації як складної семантичної структури з притаманними їй відношеннями, узагальненими і організованими у свідомості [10]. Сучасна семантика передбачає також і виявлення законів вираження уявлень про світ в мові і вивчення потенціалу мови в цьому контексті, моделювання мовної картини світу. За Ю.Апресяном семантичні утворення можна представити у вигляді пропозиційних структур - «семантичних образів ситуації» [11]. Отже, певна позамова ситуація (або явище) у якості складного семантичного утворення може бути представленою як пропозиційна структура - узагальнена формула організації семантичних ознак в її межах.

Ядром пропозиційної структури є *семантичний предикат*. За Ю.Степановим предикати - це особливі семантичні сутності, їх категоризація є "узагальненням об'єктивних явищ буття" [12, с.312]. Завдяки валентнісному потенціалу семантичного предикату формується склад конструкції, до якої входять *семантичні актанти*, що заповнюють валентності семантичного предикату, є його мовним вираженням, містять фрагменти його смислу, позначаючи учасників ситуації або явища. В різних наукових концепціях відмічаємо термінологічні розходження при визначенні понять на позначення цих елементів пропозиційної структури: актант, аргумент, семантичний відмінок, валентність. У подальшому використовуватимемо термін актант, запропонований Л.Теньєром [22] на позначення активного учасника ситуації, її дійової особи (від фр."діючий"). Множинність семантичних актантів ситуації або явища утворюють актантну структуру пропозиції і мають певні семантичні характеристики, що уможливує їхню класифікацію. В теорії Л. Теньєра актанти протиставлено *сирконстантам*, що виражають другорядних учасників ситуації, які, на відміну від актантів, не входять до тлумачення її індивідуальної семантики. Вони вільно приєднуються до семантичного предикату, доповнюючи, але не визначаючи його. Теньєр наголошував на розмитості кордонів між актантами й сирконстантами при їх визначенні, зазначаючи, що теоретично цей кордон проходить між обов'язковими і необов'язковими учасниками ситуації і визначається тим, які з них необхідні для того, або повністю сформувати її семантичний простір [там само].

Предикат пропозиції посідає чільну позицію щодо своїх актантів і сирконстантів, які кваліфікуються в залежності від ролі, яку відіграють у ситуації. Як сам предикат, так і кожна з семантичних ролей актантів кодуються (об'єктивуються) певними мовними засобами - номінантами, що визначають обсяг та зміст семантичної конфігурації пропозиційної конструкції.

За таким принципом явище фланерства, розглянутого у якості семантичного утворення, може бути представленим в рамках пропозиційної структури - умовного семантичного інваріанту ситуації.

У якості формальних категорій у складі пропозиційної структури, яка за принципом розташування елементів не є лінійною структурою, виділяємо *семантичний предикат* і такі *семантичні актанти*: *актор/експерієнцер, об'єктив, інструментив, каузатор, локатив, темпоратив*.

Семантичним предикатом пропозиційної структури є *фланерство* - іменник процесно - кваліфікативного характеру, який ідентифікує, кваліфікує і виражає як процес фланерства - "*travelling*" *le long d'un ensemble de signes* [цит. за 7], так і стан фланера, який в залежності від контексту може характеризуватися як *l'ivresse, la surdose, la catalepsie, la folie scientifique, la paresse, le desordre, la gloutonnerie* тощо. Семантичний предикат є центральним, активним елементом пропозиції, в якому вже міститься схема розгортання структури, де кожний потенційний актант має конкретну семантичну роль.

Актором ситуації, актантом зі значенням виробника дії є *фланер* - людина, активний, наділений волею й свідомістю учасник ситуації, що контролює плин подій. Він завжди одинак, що дає йому повну свободу для роздумів під час пересувань, це *promeneur solitaire ... doué d'une imagination active; un gai bohémien de l'intelligence* [18]. Семантичні характеристики *актора* у мовному визначенні явища та його дефініції можуть формуватися понятійними семантичними ознаками. Часто для цього використовуються образно-символічні (здебільшого метафоричні й метонімічні) номінації. Так, наприклад, у Бодлера фланер - це *le rodeur parisien, або le personnage romanesque* [18], у Бальзака - *le colporteur du sens de la ville* [цит. за 7]. Це колекціонер, який збирає знання, враження, інтуїтивний досвід міської реальності [19].

Важливо, що *актор* виконує семантичну роль *експерієнцери*, адже є носієм відчуттів і переживань від сприйняття інформації сенсорним (зоровим, слуховим, тощо) шляхом. Часто Бальзак порівнює фланерство з гастрономічною дегустацією: *«Flâner est une science, c'est la gastronomie de l'oeil»* [цит. за 7], а фланерство називає *"la friandise intellectuelle"*. Для Юарта фланерство - це смачне дозвілля: *"Enfin, le passage est le séjour préféré du flâneur ; c'est là qu'il mène une délicieuse existence, émaillée de cigares et de coups de coude"* [19, с. 68]

Дії *актору-експерієнцери*, як правило, спрямовані на *об'єктиви* - актанти на позначення того за чим/ким спостерігає фланер, що привертає його увагу або тих, хто викликає в нього зацікавлення. За Бальзаком - це *"les gravures des marchands d'estampes, les spectacles du jour, les friandises des cafés, les brillants des bijouteries, tout vous grise et vous surexcite"* [20]. В центрі уваги фланера - театральність життя міста, *une vaste scène de théâtre*.

Інструментив репрезентує способи дії і засоби, що використовують *актор* в діяльності. Для фланера характерно перебувати в русі відносно міста. Він або хаотично тиняється вулицями та бульварами, *"il va, il court, il cherche"* за Бодлером; або ж як на вітрині сидить за найближчим до вулиці столиком росторану з келихом вина або філіжанкою кави. Це не тільки дає змогу спостерігати за рухом міста, роздивлятися лю-

дей, що рухаються повз, така позиція робить фланера самого об'єктом уваги.

Зір є головним засобом освоєння фланером урбаністичної дійсності, яку він сприймає і вивчає як картину. Погляд фланера вилучає з оточуючої дійсності окремі незвичні деталі або цікаві обличчя, неспішно й пильно роздивляється їх з простою цікавістю, смакуючи подробиці: *"la boulimie de l'oeil est volonté de connaissance, appétit de consommation, désir d'appropriation encyclopédique"* [7].

Каузатор - актант на позначення явища, що обумовлює фланерство, є його причиною. Метою фланерства є отримання ментального задоволення від самого процесу, *la jublation sersorielle proche d'une activité sublimatoire* [7]. Це може бути й насолода від споглядання й інтелектуального осмислення міської дійсності - *art de jouir de la ville*, так і задоволення від перебування у натовпі - *plaisir d'être dans la foule*. Є й інший прояв фланерства, як у Бальзаківського антиквару з роману "Шагренева шкіра" який був фланером у свій незвичний спосіб. Він робив це подумки, не виходячи з оселі отримував ментальну насолоду від думки про володіння своїм уявним скарбом. « *La pensée est la clef de tous les trésors, elle procure les joies de l'avare sans en donner les soucis* » - писав Бальзак [23].

Локатив - актант місця дії, яка завжди відбувається в урбаністичному середовищі, на вулицях міста, або *le Boulevard* - Бульварі з великої літери. Цю власну назву-гіперонім узагальнено отримав географічно обмежений перелік кварталів Парижу, де того часу мешкала ліберальна буржуазія: *"Inseparable du prestigieux boulevard des Italiens avec lequel il se confondit, Coblenz ou Petit-Coblenz, en 1795, boulevard de Gand en 1815, le Boulevard occupe, tout au long du XIXe siècle, une place à part dans l'imaginaire des représentations textuelles de Paris et de son espace public festif"* [2].

Темпоратив - часовий конкретизатор, який вказує на час, коли/протягом якого відбувається дія. Фланерство як феномен сформувалося і характеризує конкретну культурно-історичну добу в XIX столітті, за Баль-

заком *"Le boulevard a monté vers son apogée a partir de 1830"* [20].

Всі виявлені семантичні маркери віддзеркалюють культурно-ціннісну національну доміную - стереотипи, етичні канони, що свідчать про важливість феномену фланерства саме для французького суспільно-історичного контексту. Констатуємо множинність і неоднорідність семантичних характеристик, полісемічність визначень і тлумачень, що є свідченням поліморфності фланерства як соціокультурного явища.

Семантичні ролі (валентності) актантів в межах змодельованої семантичної структури ситуації фланерства є обов'язковими і передбачають необхідність заміщення вакантних актантних позицій при семантичному предикаті. Проте поза соціо-історичним контекстом деякі валентності можуть залишатися незаповненими, а компоненти, що їх реалізують, не входять до необхідного оточення ядра пропозиції. Вважаємо, що семантичний предикат і такі семантичні актанти, як актор-експерієнцер, об'єктив, інструментив, каузатор заміщують обов'язкові семантичні ролі, а актанти локативу і темпоративу можуть ставати сирконстантами. Перспективою дослідження й шляхом апробації висунутої гіпотези вважаємо можливість застосування визначеної теоретичної моделі фланерства у якості прообразу для семантичного моделювання інших феноменів і ситуацій, як-от, наприклад, ситуації вебсерфінгу (*web-surfing*) - переміщення по гіперпосиланням на сторінках веб-сайтів в мережі Інтернет, прототипом якого ймовірно є фланерство (предмет нашого окремого дослідження), .

Таким чином, фланерство - національну французьку соціокультурну практику, феномен визначеної історичної доби, відображений у мовній свідомості, було представлено у вигляді пропозиційної структури - узагальненої формули організації семантичних ролей і ознак в її межах, теоретичного аналогу ситуації. Мовний матеріал дав змогу проаналізувати онтологічну сутність фланерства, дослідити історичний контекст, визначити соціокультурні особливості середовища, здійснити розгортання семантичних ознак і зрештою, змодельовати семантичний простір феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guillaume Apollinaire. Les Onze Mille Verges ou les amours d'un hospodar, roman illustré par Tanino Liberatore, Drugstore, 2011 (ISBN 978-2723480635).
2. Goffette Jean-Dominique. Le Boulevard, espace de référence de la ville moderne et scène de la vie parisienne balzacienne et flaubertienne. Actes du IIIe congrès de la SERD a porté sur « La Vie parisienne, une langue, un mythe, un style », Paris 7 - 9 juin 2007, édités par Aude Déruelle et José-Luis Diaz (mise en ligne octobre 2008), [en ligne], URL: <http://etudes-romantiques.ish-lyon.cnrs.fr/vieparisienne.html> (consulté le 17.04.2016)
3. Симбирцева Н.А. Фланер как интерпретатор текста культуры // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 5.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6959> (дата звернення: 04.02.2016).
4. Lee Changnam, « Le flâneur urbain et la masse-nomade. Réflexion inspirée des textes de Benjamin et de Kracauer dans les années 1920-1930. », Sociétés 2/2011 (n°112) , p. 123-135. [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-societes-2011-2-page-123.htm.
5. Featherstone, M., The Flâneur, the city and virtual public life », Urban Studies, n° 35,- 1998, - p. 909-925.
6. Morawski, S., The hopeless game of flânerie, dans K. Tester (dir.), The flâneur, Londres, Routledge,- 1994,- P. 181-197.
7. Loubier, P., Balzac et le flâneur , Année balzacienne, n° 2, 2001, - p. 141-166.
8. Benjamin, Walter. Paris, capitale du XIXe siècle, 1939. Une édition électronique réalisée à partir du texte de Walter Benjamin, « Paris, capitale du XIXe siècle », « exposé » de 1939 – écrit directement en français par W. Benjamin – in Das Passagen-Werk (le livre des Passages), Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1982, pages 60 à 77. [en ligne], URL: http://classiques.uqac.ca/classiques/benjamin_walter/paris_capitale_19e_siecle/Benjamin_Paris_capitale.pdf.
9. Карповець М. В. Фланер як особлива модель ідентичності в урбаністичній теорії В.Беньяміна//М. В. Карповець // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культурологія. - 2009. - Вип. 4. - С. 11-

15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2009_4_5.
10. Селіванова, Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
11. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. - Москва, 1974. - 346 с.
12. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. (Семіологічна грамати́ка) / Ю.С. Степанов. — М., 1981. - 360 с.
13. Loubier Pierre, Balzac et le flâneur, L'Année balzacienne 1/2001 (n° 2) , p.141-166. [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-l-annee-balzacienne-2001-1-page-141.htm. DOI : 10.3917/balz.002.0141 (consulté le 12.04.2015).
14. Lee Changnam, « Le flâneur urbain et la masse-nomade. Réflexion inspirée des textes de Benjamin et de Kracauer dans les années 1920-1930. », Sociétés 2/2011 (n°112) , p. 123-135 [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-societes-2011-2-page-123.htm.
15. Maffesoli, M., 1985, Le paradigme esthétique : la sociologie comme art, Sociologie et Sociétés, n° 17, p. 33-40. DOI : 10.7202/001461ar.
16. Giddens, A., The consequences of modernity, Cambridge, Polity Press - 1991.
17. Sennett, R., The conscience of the eye: The design and social life of cities, New York, Alfred A. Knopf - 1990.
18. Baudelaire Charles. Le peintre de la vie moderne. Essai. - 1859. [en ligne], URL:// www.baudelaire.litteratura.com/?rub=oeuvre&srub=cri&id=29&s=1#.V0Qfgk1JnIU (date d'accès 12.06.2015).
19. Louis (Adrien) Huart. Physiologie du flâneur / par M. Louis Huart ; vignettes de MM. Alophe, Daumier et Maurisset. 1841. [en ligne], URL:// <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62352r.pdf>. (date d'accès 12.02.2015),
20. Honoré de Balzac, Physiologie du mariage, Petites Misères de la vie conjugale, Pathologie de la vie sociale: Traité de la vie élégante, Théorie de la démarche, Traité des excitants modernes, introduction, notices et notes, Paris, Classiques Garnier/Le Monde, - t. 23, - 2009.
21. Honoré de Balzac, Théorie de la démarche, Gallimard, 1981.
22. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В.Степанов (пред.) и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака. — М.: Прогресс, 1988. — 656 с.
23. Honoré de Balzac, La peau de chagrin. Paris 1830-31. [en ligne], URL:// <http://www.biblioteca.org.ar/libros/168020.pdf>

REFERENCES

1. Simbirtseva N.A. Flaneur as the Interpreter of the Text of Culture. // Modern problems of science and education. – 2012. – № 5.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6959> (consulted: 04.02.2016).
2. Karpovets M. V. Flaneur as a specific identity model in the Urban theory of W.Benjamin // Scientific notes [National university « Ostrozka Academy »]. Serie. : Culturologie. - 2009. - Iss. 4. - P. 11-15. – To consult: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2009_4_5.
3. Selivanova Olena. Modern linguistics: terminological encyclopedia. – Poltava : Dovkillia – K, 2006. – 716 p.
4. Apresyan Yu.D. Lexical semantics. Synonymic language means. - Moscow, 1974. - 346 p.
5. Stepanov Yu.S. Names. Predicates. Propositions. (Semiological Grammar) . — М., 1981. - 360 p.
6. Lucien Tesniere Elements de syntaxe structurale. —Translated from French. Editor.: G.V.Stepanov and others; Introd. And general edition by V.G.Gak.— М.: Progress, 1988. — 656 p.

Семантическое пространство фланерства во французской лингвокультуре

Л. В. Клименко

Анотація. Стаття посвящена аналізу семантики феномена фланерства як особеного типу поведінки в місті, значимого французького соціокультурного явлення XIX століття. Проведена семантична інтерпретація когнітивних ознак фланерства, смодельовано семантичне простір фланерства, здійснено його представлення в формі пропозиційної структури.

Ключевые слова: фланерство, фланер, міська середовище, семантична інтерпретація когнітивних ознак, пропозиційна структура, семантичний актант, семантичний предикат, семантичне простір.

Flanerie's semantic space in french linguoculture

L. V. Klymenko

Abstract. The article is devoted to the flanerie's phenomenon semantic analysis. As a significant XIXth centuries' French sociocultural fact the flanerie has been considered as a special type of the behavior in the urban environment. The flanerie's cognitive features semantic interpretation has been realized. The article's result is a model of the flanerie's semantic space represented as a propositional structure.

Keywords: flanerie, flaner, urban environment, cognitive features semantic interpretation, propositional structure, semantic actant, semantic predicate, semantic space.